Mijnheer de voorzitter, het is mijn taak om een verslag uit te brengen van het parlementaire werk.

Het is gebruikelijk geworden, dat men mij daarbij een zekere keuze liet uit de onderwerpen, teneinde daar een enigszins dragelijke redevoering van te maken. Zo wilde ik ook nu mij beperken tot drie onderwerpen; het eerste onderwerp is de kabinetscrisis en de voorgeschiedenis daarvan, het tweede onderwerp is de kabinetsformatie en het derde onderwerp is het optreden van het nieuwe kabinet.

De crisis van 11 december, dat is het eerste waar het dan over gaat. Wat is de voorgeschiedenis van die crisis? Die crisis is niet zo maar uit de lucht komen vallen. Die crisis is het eindpunt geweest van een bepaald politiek proces, een proces dat zeer verschillende factoren heeft bevat.

Kabinet 1956 uit ruzie geboren

De eerste factor die tot deze crisis heeft geleid is wel het feit dat het kabinet van 1956 een uiterst moeizame geschiedenis van totstandkoming heeft gehad. Men kan wel zeggen dat het is geweest een kabinet, dat in ruzie is geboren. Het is wel zo dat daarna in het kabinet een duidelijke en goede samenwerking is geweest tussen de ministers, die zich in dat kabinet hadden verenigd, maar het is even duidelijk gebleken dat in de Kamer de verhoudingen tussen de partijen die geestverwanten in dat kabinet hadden uitermate gespannen zijn gebleven.

Ik mag u herinneren, om dat te demonstreren, aan de woorden, die prof. Romme heeft gesproken bij de totstandkoming van dat kabinet van 1956. De heer Romme heeft toen de heer Tilanus gekapitteld over het feit, dat

hij geen rechts kabinet had tot stand doen brengen door Prof. De Gaay Fortman. En hij zeide dat de heer Tilanus daarmede een zware verantwoordelijkheid op zich had geladen, want wij zijn aldus, zo zeide hij, in een slop gevoerd, waaruit nu geen terug meer mogelijk is. Het slop van de keuze tussen twee noodwoningen, een brede basis kabinet uit nood, of wel de andere noodwoning van een zakenkabinet. „Ik wil wel eerlijk zeggen", aldus de heer Romme, „voor een slechtere keuze in de afgelopen tien jaren nimmer te zijn gesteld".

Wanneer door één van de grootste partijen de zaak

aldus geschetst wordt, dan kan men niet anders zeggen, dan dat dit een uitermate slechte voorbereiding is voor een goede samenwerking in het kabinet en voor een goede verhouding van het kabinet tot de Kamer.

Toenemend onbehagen

Een tweede belangrijke factor is geweest het toenemende onbehagen in onze partij en ook in andere partijen in den lande, ten opzichte van de samenwerking met de P. v. d. A. Het werd hoe langer hoe meer duidelijk dat datgene wat in de eerste jaren na de oorlog als een noodzakelijk kwaad moest worden aanvaard nu dat niet meer zo noodzakelijk bleek te zijn, n.1. de drastische beperking van de vrijheid op velerlei gebied door de overheid, een steeds scherper geschilpunt tussen de socialisten en de anderen werd.

De spanning nam dus toe en de compromissen, die gesloten werden, werden voor velen hoe langer hoe meer niet aanvaardbaar. Ik denk hier in het bijzonder aan

het befaamde huurcompromis, dat zeer bepaaldelijk in onze kringen en ook in kringen buiten onze partij zeer weinig instemming vermocht te verwerven.

Interne spanningen in de P.v.d.A.

Het derde belangrijke punt, dat tot de voorgeschiedenis van deze crisis heeft geleid, zijn geweest de interne spanningen in de P. v. d. A. Die spanningen kwamen met name tot uitdrukking nadat de resultaten van de verkiezingen voor de Provinciale Staten en de Gemeenteraden in het jaar 1958 bekend werden. Dat heeft geleid o.a. tot de befaamde Fakkeldragers-dag, waar de heer Burger zijn eisen stelde en meer nog dan dat hij die eisen stelde, moet hier in aanmerking worden genomen de toon, de bitse toon, waarop die eisen gesteld werden.

Ik denk aan allerlei merkwaardige zaken als het conflict Van Wingerden Hofstra. De heer Van Wingerden, die in een radiorede duidelijk uitsprak, dat het N.V.V. de heer Hofstra niet meer zou kunnen volgen.

Ik denk aan het artikel van de heer Kloos in het blad van het N.V.V., waarin de heer Hofstra op scherpe wijze werd losgelaten. Ik zal een citaat daar even uit voorlezen om dat te demonstreren: „Het gaat ons niet gemakkelijk af", aldus de heer Kloos, „dit onvriendelijke artikel te schrijven, dat gericht is tegen een minister, die wij een warm hart toedragen. Wij weten, dat zijn uitlatingen voortkomen uit zijn diep gevoelde verantwoordelijkheid voor de zaken, die hem in de eerste instantie zijn toevertrouwd, het veiligstellen van het begrotingsevenwicht. Naar onze stellige overtuiging gaat de minister hierbij zo ver dat andere belangrijke doeleinden te zeer in de

verdrukking komen, zodat, zoals wij getracht hebben aan te tonen, het N.V.V. de minister op de door hem aangegeven weg dan ook niet kan volgen.”

Er is een conflict geweest tussen de heer Burger en dr. Drees, toen de heer Burger tegensprak de uitlating van de heer Drees, dat er een goede samenwerking in het kabinet was, en hij sprak over de sprookjes van dr. Drees.

Er is een zeer belangrijk conflict geweest tussen de heer Burger en de socialistische Tweede Kamerfractie enerzijds en de heer Drees anderzijds, met betrekking tot het Nieuw-Guinea-beleid. De heer Drees heeft bij die gelegenheid, ik mag wel zeggen een A.R. Nieuw-Guinea-beleid verdedigd en de socialisten hebben zich er vierkant tegenover opgesteld. Dat zijn allemaal conflicten, die intern in de P.v.d.A. aanwezig waren; ik denk ook aan de wijziging van de dienstplichtwet, die deze week in de Tweede Kamer is aanvaard. Ingediend door een kabinet met socialistische ministers en waar de P. v. d. A., vele van die socialistische ministers incluis, deze week hebben tegengestemd. Allemaal blijken van grote spanningen.

Ik denk aan het heftige verzet van socialistische zijde tegen het vragen van een advies aan de S.E.R. Allemaal spanningen, die intern in de P. v. d. A. leven, waar de P. V. d. A.-Kamerleden kwamen te staan tegenover de socialistische ministers. Dat moest, zo zal men zeggen, wel op een breuk uitlopen.

Constitutioneel verschil met de P.v.d.A.

En dan tenslotte, is er het constitutionele verschil, de kwestie van de binding. Het is volkomen duidelijk geworden, dat althans de heer Burger nooit heeft begrepen,

wat het Anti-Revolutionaire en het Rooms-Katholieke en het Christelijk Historische standpunt terzake van deze dingen is geweest. Hij heeft niet kunnen begrijpen. waarom er van woordbreuk in deze zaken geen sprake was. En ik geloof, dat wij de achtergrond daarin moeten zoeken, dat een man als de heer Burger en dat de P. v. d. A. het zich niet anders voor kunnen stellen, dan dat de Kamermeerderheid, die het kabinet draagt en het kabinet, dat Kamerfracties en ministers uit één en dezelfde partij tezamen vormen één monolitisch blok. Daardoor wordt in feite voor de socialisten het monistische stelsel in Nederland werkelijkheid.

Daartegenover staat het standpunt, een typisch Nederlands standpunt, zou ik zeggen, maar dat o.a. wordt gehuldigd door de A.R. Partij, dat er een zelfstandige macht is in Nederland, dat is de regering; Koningin en kabinet, draagster van het Overheidsgezag, terwijl daartegenover staat een parlement, een Staten-Generaal met twee Kamers, die vertegenwoordigen de volksvrijheden. Wanneer Kamermeerderheid en kabinet tot één monolitisch blok worden samengegoten, dan is het onmogelijk om het dualistische spel waarin gezag en vrijheid tot hun recht komen, in Nederland tot stand te brengen.

Ik geloof, dat dit de achtergrond van het misverstand is, dat de heer Burger de opvattingen van Rooms-Katholieken. Christelijk Historischen en Anti-Revolutionairen altijd heeft gezien tegen de achtergrond van zijn typisch socialistische opvattingen terzake. Dit was het laatste punt, dat ik van de de voorgeschiedenis zou willen vermelden.

Het conflict-december 1958

Nu komen we aan het conflict zelf. Dat conflict liep over die befaamde belastingontwerpen, die op 1 januari afliepen en waarvan de regering voorstelde, dat zij met twee jaren zouden worden verlengd. Waar liep dat conflict nu eigenlijk over? Van de zijde van de P. v. d. A. is telkens getracht het zo voor te stellen dat de regering unaniem, die beide belastingontwerpen er direct in december voor twee jaar door wilde hebben, maar dat de Kamermeerderheid niet bereid was om ook het tweede jaar te aanvaarden.
Dat is beslist in strijd met de feiten. Wij hebben gezegd als Kamermeerderheid: wij zijn bereid om nu voor 1959 de verlenging te aanvaarden, terwijl wij over enige maanden, wanneer wij het geheel beter kunnen overzien, wanneer meer stukken op tafel liggen, die inzicht geven over de situatie van 1960, bereid zijn om ook het tweede jaar van verlenging in overweging te nemen. Daar hebben de socialisten van gemaakt, dat wij dat tweede jaar niet wilden. En dat is zeer beslist onjuist.

Toen hebben de socialisten er van gemaakt, dat het hier weer was, dat wij de rijken wilden beschermen en dat wij de armen wilden onderdrukken. Dit is zeer beslist niet het geval; dat is, toen de heer Burger het op dat punt toespitste, door de heer Van Eijsden zeer duidelijk in de Tweede Kamer gezegd: Mijnheer Burger, dat is niet waar, wanneer blijkt dat het voor 1960 noodzakelijk is, dat de verlenging ook tot stand komt, dan zult u met ons geen moeite hebben. Maar, heeft de heer Van Eijsden zeer terecht gezegd, op het ogenblik kunnen wij dat niet overzien.

De regering stond op het standpunt, alle ministers, ook

de Anti-Revolutionaire ministers, dat het gewenst was om terstond beide wetsontwerpen te aanvaarden. Maar de Kamermeerderheid stond op het standpunt, dat het ongewenst was en dat men wilde wachten om te zien hoe de zaken er in verband met de komende begroting voor zouden staan. Toen die zaak zo stond, toen hebben de rechtse ministers in het kabinet gezegd: dit is niet een meningsverschil, waarover wij een kabinetscrisis kunnen riskeren, maar de socialistische ministers hebben het anders gezegd, zij hebben tenslotte gezegd: wij doen dat wel. Het punt loopt dus niet over de inhoud van de belastingontwerpen, maar het punt van verschil loopt uitsluitend over de vraag wannéér wij over het tweede jaar zouden beslissen. En daarover heeft het hele Kamer-debat gelopen.

Toen is van de kant van de ministers ter rechter zijde en van de Kamerleden ter rechterzijde, alles gedaan om zoveel mogelijk de socialisten tegemoet te komen.

De heer Romme heeft toen nog een motie ingediend en de heer Van Eijsden heeft zoveel hij kon aan de heren van de P. V. d. A. de hand toegestoken. Maar toen deed zich het merkwaardige verschijnsel voor, dat op een bepaalde avond de heer Hofstra in vrij milde bewoordingen aan de discussie deelnam. Hij sprak uitdrukkelijk over de rede-lijkheid en de redelijke argumenten, die voor het regerings-voorstel aan te voeren waren, maar hij erkende ook, dat er redelijke argumenten waren voor het stand-punt van de Kamermeerderheid.

Geforceerd

Als het nu zo staat, dat er redelijke argumenten voor

beide standpunten pleiten, als duidelijk vaststaat, dat de Kamermeerderheid zich bereid verklaart om op het moment dat ze naar haar mening voldoende inzicht van zaken heeft, eventueel ook die belastingen over 1960 toe te staan, dan is het toch wel een zeer vreemde zaak, dat daar dan een kabinetscrisis over zou moeten uitbreken.

En nu is het merkwaardige dit, dat de ene avond de heer Hofstra sprak over de redelijkheid aan alle kanten, en dat de andere dag, toen de zaak weer aan de orde kwam, er plotseling in zijn geest een enorme verschuiving bleek te zijn opgetreden, waardoor hij alle toenadering onmogelijk maakte. Zo strak en zo stijf mogelijk stelde hij zich tegenover de Kamermeerderheid op en tenslotte zei hij dat hij in een sfeer van wantrouwen de regerings-verantwoordelijkheid niet meer kon dragen.

Dit doet ons de vraag stellen: waar stuurde de P.v.d.A. nu eigenlijk op aan? Heeft de P. v. d. A. toen doelbewust op een kabinetscrisis aangestuurd? Ik geloof het niet. Ik geloof niet, dat zij doelbewust op een kabinets-crisis heeft aangestuurd. De P. v. d. A. heeft maar op één ding aangestuurd en dat is dit, dat de partijen van de rechter zijde door de knieën zouden gaan. Dat is het enige doel dat zij zich gesteld had. Zij moest in het land een spectaculaire overwinning hebben en dat hield in, dat wij door de knieën moesten. Zodra dat duidelijk werd, was de zaak eigenlijk beslist. Want het was volkomen duidelijk, dat wanneer men op zo'n, kennelijk toch onder-geschikt punt, een kabinetscrisis durft te forceren, dat dat alleen maar betekent, dat de Kamermeerderheid moest bukken voor de P. v. d. A.-minderheid. Dat hebben wij niet gewild. Dat was voor ons een onaanvaardbare zaak. En

daardoor is de boel gesprongen.

Schuldvraag

Het merkwaardige is, dat toen de zaak eenmaal gesprongen was, men ogenblikkelijk begon te praten over wie er wel verantwoordelijk was voor die breuk en wie er de schuld van had. Ik heb dat altijd een vrij vreemde discussie gevonden. Want het is duidelijk op het moment dat de minister zegt: een bepaald standpunt van de meerderheid is voor mij onaanvaardbaar, en die meerderheid zegt: wij stappen niet van het standpunt af, dat wij hebben ingenomen, dat dan die beide partijen verantwoordelijk zijn voor de breuk. Dat is dus het punt niet. Maar de reële vraag is deze: wie bleef er terecht op zijn stuk staan? Dat is de vraag, die gesteld moest worden. Wie bleef terecht op zijn stuk staan ? En dan is het naar mijn mening volkomen duidelijk, dat de P. v. d. A. om een wissewasje de breuk heeft geforceerd, terwijl het voor ons, ik mag wel zeggen een principiële zaak was, dat het niet aanging om de dictatuur van de P. v. d.A. te aanvaarden. En daarom ligt de verantwoordelijkheid voor de breuk in dit opzicht bij de P.v.d.A.

Analoge moeilijkheden

Onze houding was noodzakelijk en ik moet zeggen, en ik heb het altijd gezegd, ik heb dat helemaal niet betreurd dat het zo gelopen is, want men moet deze slotfase zien in het hele proces van de ontwikkeling, die tot de crisis leidde en die de heer Berghuis gisteravond in ruimer verband, en die ik nu met betrekking tot het Kamerwerk heb geschetst.

Ik heb gezegd — en dat wordt van tijd tot tijd nog wel eens aangehaald — dat de dag van de 11e december

de schoonste dag in mijn parlementaire loopbaan tot dusver is geweest. Sommige mensen hebben daar aanstoot aan genomen. Er is een Christelijk Historische spreker geweest, die heeft gezegd, met iemand die zulke dingen zegt, kunnen wij toch niet samenwerken, want dat is toch onchristelijk, dat je je verheugt in een breuk. Er zijn anderen, die het iets meer plastisch hebben uitgedrukt en die hebben gezegd, dat ik een socialisten-vreter zou zijn.

Ik ben bepaald geen socialisten-vreter. Met mijn volle instemming hebben in 1952 prof. Zijlstra en de heer Algera zitting genomen in het Kabinet. De A.R. Tweede Kamerfractie was toen over het samengaan met socialisten in een kabinet verdeeld. Ik heb er voor gepleit, dat zij het wel zouden doen. En ik ben nog altijd overtuigd, dat zij er goed aan hebben gedaan om toen in dat kabinet zitting te nemen. Dat is het punt niet, maar wat het punt wel is, daar kom ik straks op terug; maar ik zou dit wel willen zeggen, dat wanneer men iemands politieke houding wil beoordelen naar zijn lust in het consumeren van tegenstanders, dan wil ik toch graag uitspreken dat ik liberalen even lekker vind als socialisten.

Maar waarom was dat een schone dag in mijn leven? Om twee redenen. In de allereerste plaats, omdat toen duidelijk werd wat de uitspraak van prof. Romme, dat hij gehecht was aan een brede-basis, maar niet tot elke prijs, betekende. Nu wisten wij wat de prijs was die prof. Romme niet meer wilde betalen. Ik vond dat een zeer belangrijke zaak, want de onduidelijkheid over die prijs heeft 12 jaar over de Nederlandse politiek gehangen.

Ons land regeerbaar zonder socialisten

In de tweede plaats was het een goede dag in mijn parlementaire leven, omdat ik het een belangrijke zaak vind, en uit het hele verdere verloop van mijn redevoering zal men dat merken, dat de dwanggedachte, dat ons land niet zonder socialisten geregeerd kan worden nu de wereld uit is. Dat is een zeer belangrijke zaak. Jarenlang hebben de socialisten — en vandaag aan de dag doen zij dat nog — gesuggereerd dat Nederland zonder socialisten onregeerbaar is. Dan moet het er in Nederland voor 1940 droevig hebben uitgezien. Want de socialisten zijn slechts zeer kort voor 1940 in de regering gekomen. En ik vind het belangrijke van het optreden van dit kabinet, dat het de taak op zich genomen heeft om aan te tonen dat Nederland regeerbaar is en goed regeerbaar is en vooruitstrevend christelijk-sociaal regeerbaar is en noem er al dergelijke termen maar bij, zonder socialisten.

Ik heb in december reeds gezegd, en geschreven, dat dit het einde van een periode betekende wat daar gebeurde. Het merkwaardige is, dat de heer De Kadt in een artikel in „Socialisme en Democratie", waarvan ik u aan het slot van mijn redevoering enkele sappige staaltjes zal voorlezen, nu al dreigt: het mag maar een korte episode wezen, anders zullen wij jullie onze macht doen gevoelen. De teneur van dat verhaal van de heer De Kadt is: u moet voor ons door de knieën en op de knieën. Dat is waar het ze om te doen is.

Ik moet er op wijzen dat als de breuk niet gekomen was over de kwestie van die wetsontwerpen, zij ongetwijfeld op een ander punt eerlang zou zijn uitgebroken. Dat had de loonpolitiek kunnen zijn, dat zou de kwestie Nieuw-Guinea hebben kunnen zijn, en dat zou de dienst-

plichtwet hebben kunnen zijn. En dat is inmiddels reeds gebleken, want zoals men weet is vorige week die wijziging van de dienstplichtwet aangenomen met de stemmen van de socialisten tegen. De heer Suurhoff heeft bij die gelegenheid gemeend een verklaring te moeten afleggen, waarom hij, die verantwoordelijk was, mede verantwoordelijk was voor het indienen van het desbetreffende wetsontwerp, daar nu tegenstemde.

De geschiedenis is als volgt; Op een gegeven ogenblik wensten de socialisten de uitzending van de dienstplichtigen naar Nieuw-Guinea practisch in ieder geval te binden aan de beslissing van de wetgever. Later zijn zij met een gewijzigd standpunt gekomen en hebben voorgesteld om de uitzending te doen geschieden krachtens een Koninklijk Besluit, dat afgekondigd wordt in het Staatsblad, waarin omschreven wordt welke eenheden en tot welke diensten deze dienstplichtigen zullen worden uitgezonden en dan moesten er drie weken over heengaan voor en aleer het uitgevoerd wordt. Dit is natuurlijk rondweg de meest belachelijke zaak ter wereld.

Stel u voor, dat er morgen aan de dag infiltraties in Nieuw-Guinea komen, dat het noodzakelijk is om op de snelste wijze daar dienstplichtigen naar toe te sturen, dat men dan in een Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden een K. B. openbaar maakt om mijnheer Soekarno in te lichten welke eenheden daar naar toe gaan en tot welke diensten die daar naar toegezonden worden, om dan vervolgens drie weken te wachten en ze dan uit te zenden. Dit is zonder meer natuurlijk een belachelijk voorstel. Maar de heer Suurhoff heeft gezegd dat het een redelijk voorstel was en dat,

indien zijn partijgenoten bij het oude kabinet van voor 11 december met dat redelijke voorstel zouden zijn gekomen, dat dan de heer Suurhoff en zijn vrienden daar voor zouden zijn geweest. Dan zou u dus de crisis hebben gekregen, als het waar is wat de heer Suurhoff zegt, over de dienstplichtwet.

Einde van een periode

Het is het einde van een periode. Ik herinnerde u er reeds aan, dat de heer Hofstra gezegd had: ik kan in een sfeer van wantrouwen geen regeringsverantwoordelijkheid dragen. Het was dus duidelijk, dat iedereen op 11 december precies wist wat hij deed. En het is volmaakt duidelijk, dat men niet om wissewasjes een kabinet ten val brengt, zowel van de zijde van de ministers als van de zijde der Kamer. Iedereen wist wat hij deed en iedereen wist, dat hij het deed niet om het punt, dat toen in kwestie was, maar omdat men er genoeg van had te leven in een situatie waarbij men van de zijde van de P.v.d.A. alleen maar wilde blijven zitten als de andere partijen definitief voor hen door de knieën gingen. Dat betekende toen dus eigenlijk, dat het op 11 december met de brede-basis gedaan was. Dat heeft voor mij persoonlijk altijd vastgestaan.

Dat heeft voor de K.V.P. en de P.v.d.A. blijkbaar niet zo vastgestaan. Wij hebben destijds terstond een rechts kabinet gewild. Wij zijn niet de mensen geweest, die voor Kamerontbinding hebben gepleit, wij hebben ons er mee verenigd tenslotte toen het niet anders kon. Maar ik heb duidelijk uitgesproken in de Kamer in december en ook laatstelijk weer, dat wij die Kamerontbinding niet hebben begeerd. Wij hebben direct de verantwoordelijkheid door

de meerderheid, die tegenover het Kabinet kwam te staan, willen doen aanvaarden. En ik geloof nog altijd, dat dat beter zou zijn geweest dan wat er nu is geschied. Maar zo is het niet gegaan. De heer Romme bleef gedurende de gehele verkiezingstijd voor zich persoonlijk zijn gehechtheid aan de brede-basis, maar niet tot elke prijs, prediken. En bij en na de kabinetsformatie hebben de K.V.P. en de P.v.d.A. permanent ruzie gemaakt over de vraag, wie nu de schuld had, dat de P.v.d.A. niet mee deed. De leden van onze fractie hebben in de verkiezingsstrijd steeds betoogd, dat samenwerking met socialisten niet meer kon op grond van hetgeen ik hierboven heb uiteengezet.

De verkiezingsuitslag is voor ons teleurstellend geweest. Teleurstellend vooral, omdat er nu in Nederland niet meer aanwezig is, wat er op 11 december wel was, een meerderheid voor een rechts kabinet. En dat betekende, dat wanneer wij dus niet met socialisten in een kabinet zouden gaan zitten, dat wij dan met de liberalen in een kabinet terecht zouden komen en dat men er op moest rekenen, dat men daarbij in principe analoge moeilijkheden als die, welke wij met de socialisten hebben gehad, kan verwachten. Ik hoop dat dit niet gebeurt, ik hoop dat er over en weer voldoende wijsheid zal worden betracht dat zulks niet geschiedt. Maar men moet toch wel bedenken, dat een kabinet, dat in zijn beleid als geheel steunt op het geloof in de openbaring Gods op dit ogenblik niet aanwezig is.

Buiten de fractie om

Zo kom ik aan het tweede deel van mijn betoog en dat is de kwestie van de kabinetsformatie. Het karakter van

de kabinetsformatie was van dien aard, dat men ging trachten een extra-parlementair kabinet te vormen. Dat betekende dat er geen bemoeienis zou zijn van de fracties met het program van de Regering en met de samenstelling van het kabinet. Dat betekende dus per definitie dat er geen binding zou bestaan van de fracties aan het regeringsprogram. De problematiek waarmee we in het verleden met de heer Burger hebben zitten worstelen kan zich nu niet meer voordoen. Wij zien dus de beleving van het dualistische stelsel in grote duidelijkheid voor ogen. Er is alleen geweest vooroverleg met de fractievoorzitters over de richtlijnen van regeringsbeleid. Die richtlijnen zijn niet vastgesteld in overleg met fractievoorzitters. Het ontwerp daarvan heb ik gezien, één en andermaal gezien, en naar aanleiding daarvan heb ik eerst mondeling en daarna schriftelijk mijn opmerkingen aan de informateur resp. formateur kunnen geven, en wat de regering daar tenslotte mee gedaan heeft, dat is openbaar geworden in de Regeringsverklaring, die zij heeft voorgelezen. Er was uitdrukkelijk afgesproken, dat niemand voor bepaalde personen departementen zou claimen en er is ook afgesproken dat geen enkele partij bepaalde departementen zou claimen.

Daar heb ik mij aan gehouden. De fractie ging hiermee accoord en hier eindigt dus de verantwoordelijkheid van de A.R. Tweede Kamerfractie.

Mijn bemoeienis ging iets verder. Ik heb namelijk zoals u weet zonder dat mijn fractie daarin gemoeid was, over een aantal punten van Regeringsbeleid mijn mening ter kennis van de informateur en formateur gebracht. Men heeft mij niet naar namen gevraagd voor A.R. kandidaten.

Van de zijde van de formateur noemde men mij een hele reeks namen die alle een zeer goede klank in onze kring hebben. Ik had er dus niets op te zeggen. Ik kon daar niets anders op antwoorden dan dat ik dat prachtig vond.

Hier treedt aan de dag een verschijnsel, dat prof. Duynstee in een artikel in „De Tijd-Maasbode" heeft gesingnaleerd toen hij zei, dat van alle Nederlandse partijen alleen de P. v. d. A. en de A. R. Partij behoorlijk fungeerden als selectie-apparaat voor ministeriabele personen. En bij alle droefheid over sommige dingen, die er in het laatste verleden geschied zijn, mogen we toch zeggen, dat dit voor ons een grote, een goede zaak is.

Eerste formatie-De Quay

Ik kom nu aan de eerste formatiepoging van de heer De Quay.

Het bleek dat de heer De Quay twee departementen beschikbaar had voor de A.R., een zaak waar wij geen aanmerking op konden maken in verband met de uitslag van de verkiezingen. Voorts zeide hij: ik wens de heer Zijlstra te hebben aan het departement van Financiën en ik wens de heer Hazenbosch te hebben aan het departement van Sociale Zaken. U heeft de gang van zaken in de krant kunnen volgen. Het bleek toen op een gegeven ogenblik, dat de formatie-methode van prof. De Quay niet geheel efficiënt was, want op een gegeven ogenblik kon hij de departementen, die hij beschikbaar had voor de Christelijk Historischen niet bezetten met C.H. candidaten.

Om deze zaak uit het slop te helpen hebben toen de candidaat-ministers van de K.V.P. en A.R. Partij, aan

wie de heer De Quay reeds een bepaald departement had toegezegd, tegen de heer De Quay gezegd; om u uit de moeilijkheden te helpen stellen wij het ons aangeboden departement te uwer beschikking. U kunt daarmee doen wat u wilt, u kunt één van ons laten vallen, meer van ons laten vallen, teneinde de mogelijkheid te scheppen, om de Christelijk Historischen op een passende plaats in het kabinet te brengen.

De heer De Quay liet toen de heer Zijlstra vallen. Dat bleek geen wijs besluit. Maar de heer De Quay ging door en de heer De Quay ging door met twee A.R. candidaten, de heren Biewenga en Hazenbosch. Nu is er in het land critiek uitgeoefend op de heren Biewenga en Hazenbosch, dat zij bleven verder werken met de heer De Quay in deze kabinetsformatie, terwijl de heer De Quay de heer Zijlstra had laten vallen. Ik moet zeggen, dat die critiek zeer beslist onjuist is. En die is onjuist vanuit het standpunt dat de heer Zijlstra ingenomen heeft. Want wanneer de heer De Quay de heer Zijlstra had laten vallen en de heren Hazenbosch en Biewenga hadden toen gezegd: nu doen wij het niet meer, dan had de heer De Quay terecht kunnen zeggen: dan is het aanbod van de heer Zijlstra niet serieus geweest. U ziet dat de heer Zijlstra instemmend knikt. Dat kon dus niet.

Wat de heren Biewenga en Hazenbosch wel moesten doen en ook gedaan hebben, dat is daarna nauwlettend toezien, wat nu het resultaat werd van de verschuivingen nadat de heer Zijlstra was afgevallen en of het resultaat, dat uiteindelijk uit de bus kwam, voor hen aanvaardbaar zou zijn. Dat hebben zij gedaan. Zij merkten in de dagen, die verliepen, nadat de heer De Quay de heer Zijlstra

had laten vallen, dat hij in zijn formatiepoging niet bijzonder gelukkig was; het zakelijk en sociaal aspect van het kabinet verslechterde, bij wijze van spreken, met de dag, zodat tenslotte, toen de heren Biewenga en Hazenbosch hun uiteindelijke beslissing moesten nemen, zij zowel uit zakelijk oogpunt, als ook uit het oogpunt van een te verwachten christelijk-sociaal beleid, de samenstelling van het kabinet niet aanvaardbaar vonden. En daarom hebben de heren Biewenga en Hazenbosch bedankt, naar mijn inzien terecht en ook alleen terecht om de door hen aangegeven reden.

Schaduwzijden

Toen was de kat dus in de gordijnen. En toen kregen we de tweede informatiepoging van de heer Beel. De heer Beel sprak met mij alleen over de richtlijnen van het Regeringsbeleid en hij zeide mij, dat hij de heer Zijlstra in het kabinet nam en hem nam als contactman voor verdere onderhandelingen met A.R. candidaten. En zo deed hij ook bij de K.V.P. en bij andere partijen. Meer bemoeiingen heb ik met de tweede opdracht Beel en met de tweede formatiepoging-De Quay niet gehad.

Men moet zich de vraag stellen of het resultaat van de tweede poging beter is geworden dan dat van de eerste poging in haar laatste fase. Mijns inziens: ja. En wat het zakelijke betreft èn wat het christelijk-sociale aspect betreft is de bezetting van Financiën en van Economische Zaken beter dan in de eerste fase. Wat het sociale betreft, schijnt mij de verandering bij Sociale Zaken een achteruitgang. Ik keer mij allerminst tegen de persoon van de heer Van Rooy. Hij is voor mij geheel een homo novus. Ik weet niet meer van hem af, dan dat hij burgemeester

van Eindhoven is geweest en het bleek mij, dat in mijn fractie niemand meer van hem afwist. Maar het kan zijn, dat hij in de loop der geschiedenis, en dat hoop ik, een goed minister van Sociale Zaken zal blijken te zijn. Wij moeten dat afwachten. De heer Hazenbosch echter kenden we. Hij zou naar mijn mening, en naar de mening van al mijn vrienden in de fractie, een uitstekend minister van Sociale Zaken zijn geweest. En ik vind het jammer, dat de gang van zaken in dit opzicht zo is geweest als ze is geweest.

Daar moet aan worden toegevoegd, dat, at vind ik het resultaat van de tweede poging beter dan de eerste, ook omdat de bezetting van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid in betere handen is, dan in de eerste fase het geval was, ik toch zou willen zeggen, dat ik het betreur, dat de heer De Quay uit de drie christelijke partijen als geheel gezien niet een ploeg ministers heeft kunnen aantrekken, die, wat de maatschappelijke samenstelling er van betreft, meer in overeenstemming is met de samenstelling van bijvoorbeeld het convent van christelijk sociale organisaties.

Dat betekent in het minst niet, dat ik de christelijk sociale gezindheid van de heer Zijlstra of van de heer Van Aartsen of van de heer De Pous betwijfel. Ik ben er van overtuigd, dat zij wel degelijk christelijk sociale politiek zullen voeren, want tenslotte hangt christelijk sociale politiek voeren niet af van de maatschappelijke achtergronden, die men heeft, maar ik zou het gewenst gevonden hebben, wanneer de ploeg ook in de uitwendige samenstelling een dergelijk beeld had vertoond als ik hiervoor aanduidde. Maar het kon toen niet meer anders

en dat hebben wij ook begrepen. Er was dus ook geen rechtvaardiging voor een nieuwe breuk en ik heb dan ook met het optreden van de beide A.R. ministers ingestemd

Te meer konden we op dat ogenblik niet meer een breuk riskeren vanwege het dan dreigende alternatief. Na de eerste mislukking met de vier partijen, kon nog een nieuwe poging bij hen worden gewaagd. Na een tweede mislukking was dat uitgesloten. Dan was de samenwerking met de socialisten weer aan de orde gekomen. Daar zouden wij dan zeker buiten gestaan hebben. Maar welk een sterke positie zouden de socialisten dan gehad hebben. Dan was de verloren slag van 11 december verkeerd in gewonnen slag. Men moet bovendien niet vergeten, dat het bepaald niet te wijten is aan het Rooms-Katholieke blad „De Volkskrant", dat de samenwerking van de K.V.P. en de P.v.d.A. toch al niet is hersteld.

Optreden van het nieuwe kabinet

Ik kom nu aan het laatste gedeelte van mijn betoog dat handelt over het optreden van het nieuwe kabinet.

Wij hebben de regeringsverklaring aangehoord en wij konden constateren, dat wij in die regeringsverklaring vele punten vonden, waarmee wij konden instemmen. Er staan tal van zaken in, die men in het A.R. program van actie bij de laatste verkiezingen terug vindt. Ik heb dat in mijn rede naar aanleiding van die regerings-verklaring ook naar voren gebracht, en ik gedoof dat het overbodig is om dat allemaal te herhalen. Wij hadden ook punten van kritiek. Wij hadden met name kritiek op enige punten, die betrekking hadden op het sociaal-economische beleid en op het landbouwbeleid.

Wat het sociaal-economisch beleid betreft, trof het ons,

dat de regeringsverklaring op enige punten in vage en onzekere bewoordingen was gesteld. Wij hadden sterk gestaan op een doorvoering van de vrijere loonvorming nog in 1959 en wij meenden in de regeringsverklaring te bespeuren, dat dit een min of meer onzekere zaak was geworden. Ik heb dienaangaande vragen aan de regering gesteld en ik moet zeggen, dat die vragen in een volstrekt bevredigende zin zijn beantwoord, zodat ik het sociaal-economisch beleid wat dat betreft wel met vertrouwen tegemoet zie. Wij kunnen hier op dit ogenblik eigenlijk betrekkelgk weinig over zeggen. Want zoals u bekend is komt er een nota van de regering over de hele sociaal-economische problematiek, ik meen dat die nota 25 juni zal verschijnen en dat hij in de helft van juli in de Tweede

Kamer aan de orde komt. Ik vind het verstandig om in afwachting daarvan hierover verder het zwijgen te doen.

Landbouwbeleid

Met de landbouw ligt het een beetje anders. Daar heeft de regering ons geen bevrediging kunnen schenken. Wij weten n.1. op dit ogenblik niet waar wij met de landbouwpolitiek aan toe zijn. Het lijkt mij daarom goed er hier wat breder op in te gaan.

Van ouds her heeft de A.R. fractie in de Tweede Kamer bijzondere belangstelling voor de agrarische vraagstukken betoond. Onze party heeft altijd sterke banden gehad met de plattelandsbevolking. En dat is nog zo. Allereerst wil ik er op wijzen, dat de landbouwparagraaf van de regeringsverklaring ons zowel wat betreft de prijspolitiek als wat betreft het structuurbeleid geen bevrediging kon schenken. Wij hebben er begrip voor, dat

het nieuwe kabinet niet zo één, twee drie een gedetailleerde landbouwpolitiek uiteen kon zetten, maar wij hadden graag wat meer inzicht in de hoofdlijnen daarvan willen hebben. Dat inzicht hebben wij niet gekregen en dat is onbevredigend. Ten aanzien van het structuurbeleid volstaat het kabinet met een uiterst sobere mededeling: „Maatregelen worden onder de ogen gezien ter verbetering van de produktie van agrarische bedrijven" aldus luidde de Regeringsverklaring op dit punt.

Ik wil daarop gaarne iets nader ingaan. Van het nieuwe kabinet menen wij te mogen verwachten dat het met grote voortvarendheid zal werken aan de verbetering van de levensomstandigheden van het platteland. Het gaat hier niet slechts om landbouwbelangen. De ontsluiting van verschillende landbouwgebieden is een zaak die de gehele plattelandsbevolking raakt. De middenstand, de industrie zijn er evenzeer bij gebaat. En ook het vraagstuk van de werkgelegenheid, van de industrialisatie hangt ten nauwste mee samen: de hele probleemgebieden-problematiek.

In dit verband wil ik opmerken, dat het meerjarenplan van de Centrale Cultuurtechnische Commissie niet slechts een agrarische aangelegenheid is. Cultuiurtechnische werken, zoals ruilverkaveling zijn uiteraard voor de landbouw van grote betekenis. De daardoor verkregen verbetering van de produktieomstandigheden zijn essentiële voorwaarden om de concurrentiekracht van onze land- en tuinbouw te versterken. Daarnaast is, zoals ik reeds zei, de ontsluiting van het platteland van groot gewicht voor de gehele samenleving. Onze fractie is dan ook van oordeel, dat zowel het agrarisch als het algemeen belang vereist, dat aan de financiering van cultuur-technische werken in de

Rijksbegroting hoge prioriteit dient te worden gegeven. Inzake het garantie-prijsbeleid verkeert het nieuwe kabinet blijkens de Regeringsverklaring in het stadium der bezuiniging. Wel is aangekondigd dat met name de producentensubsidies op melk verlaagd dienen te worden.

De Anti-Revolutionaire Tweede Kamerfractie is van oordeel, dat het melkprijsbeleid voor het komende jaar in samenhang met het gehele landbouwprijsbeleid moet worden bezien. Ik vertrouw er op, dat de regering mede in het licht van de van alle kanten geuite bezorgdheid op dit punt in de Tweede Kamer, deze zaak nog eens goed van alle kanten zal bekijken.

Overigens zien wij thans weer hoe ongewis en nooit te voorspellen de situatie van de landbouw is. De wassende melkstroom van het vorige jaar dreigt door de aanhoudende droogte in het tegendeel om te slaan. De roep om kunstmatige beperking van de melkproduktie is thans verstomd. Het is de droogte, die de melkveehouderij en ook andere bedrijven ernstige schade toebrengt, waarvan het risico geheel door de boer zelf wordt gedragen.

Tenslotte nog een opmerking over de landbouwprijspolitiek in het algemeen. De S.E.R. heeft hierover onlangs advies aan de regering uitgebracht. Een verdeeld advies, waarin de Raad in precies gelijke delen uiteen viel. Bij velen leeft de opvatting, dat het landbouw-garantiebeleid eigenlijk een vorm van sociale steun is. Ik ontkom niet aan de indruk dat bij een aantal leden van de S.E.R., die voor de landbouw bedrijfstoeslagen bepleiten, ook deze gedachte leeft. Onze fractie staat niet op dat standpunt. Men mag niet over het hoofd zien, dat naast de grote bezwaren om de landbouw geheel afhankelijk te maken van de schat-

kist, men bij een toeslagbeleid over de gehele linie zomaar verzeilt in de socialistische koers van het inkomensbeleid voor de landbouw. Het algemeen belang vereist, dat wij in Nederland een doelmatig producerende landbouw in stand houden. Onze fractie schaart zich aan de zyde van dat deel van de S.E.R., dat de inkomenstoeslagen per bedrijf afwijst. Onze keuze is voor een actief prijsbeleid voor

de belangrijkste agrarische produkten en dat garantiebeleid zal zodanig moeten zijn, dat voor doelmatig produce-
rende bedrijven de voorwaarden voor een lonende produktie aanwezig zijn. Toeslagen uit de schatkist zullen in
onze gedachtengang in het landbouwbeleid slechts een
aanvullende plaats innemen en voor zover nodig per produkt en niet per bedrijf dienen te worden gegeven.
Hiermede heb ik zeer globaal de inzichten van onze fractie weergegeven. Bij de behandeling van de rijksbegroting in het najaar zal er gelegenheid zijn op deze zaken dieper in te gaan.
Onderwijs
Nu ik toch bezig ben met een bepaald beleidspunt wil ik nog een paar punten noemen, een paar punten, maar zij hebben allemaal op het onderwijs betrekking. Ik wil dan allereerst zeggen, dat er bij onze fractie een grote ongerustheid leeft met betrekking tot wat men, in een door de heer Roosjen uitgevonden term, de Mammoetwet noemt. Wij zijn met die Mammoetwet die het hele voortgezet onderwijs wil gaan regelen in veel opzichten niet gelukkig. Wij vinden, dat hier het bijzonder onderwijs een veel te sterke binding krijgt aan de overheid. Wij zijn ongerust over de verregaande delegaties, die in het ontwerp

voorkomen en wij zijn ook zeer ongerust over de stichtingsnormen, die in die wet voorkomen. Naar onze mening zal deze wet, wil zij voor ons aanvaardbaar zijn, in zeer belangrijke mate moeten worden gewijzigd, want als er één ding is, wat wij als Anti-Revolutionairen nooit kunnen aanvaarden dan is dat wij zouden moeten instemmen met zaken, die de vrijheid van ons onderwijs in geding zouden brengen. Wij zijn als partij geboren in de strijd voor vrijheid van onderwijs en ik zou het niet kunnen verdragen dat ik er aan mee zou moeten werken dat op dit punt de van Groen van Prinsterer en van Kuyper en van De
Visser niet volledig ook door onze fractie en door Anti-Revolutionaire ministers zou worden gevolgd.
Ik wil nog iets zeggen met betrekking tot de kwestie van het onderwijs. Ik ben in één week benaderd door twee schoolbesturen. Door het bestuur van de Christelijke Kweekschool in Emmen en door het bestuur van het Christelijk Lyceum in Delft. De Chr. Kweekschool in Emmen, die een parallelafdeling-school is van Groningen staat al jarenlang op de nominatie om als Kweekschool erkend te worden. De heer Roosjen heeft bij herhaling deze zaak in de Tweede Kamer aanhangig gemaakt en de minister zei; Ik moet het nog eens even bekijken en ik zal nog wel eens even zien. Hij wekte de indruk, dat het wel terecht zou komen en nu is net pardoes het bericht gekomen dat de school niet erkend zal worden. De Kweekschool in Emmen past niet in het Kweekscholenplan.

Ik betreur dat en ik betreur dat om twee redenen. Emmen is een typische plaats uit de ontwikkelingsgebieden. Het is een zaak van de grootste betekenis, dat in een dergelijk ontwikkelingsgebied waar veel kandidaat-onderwijzers wonen, dat die leerlingen

daar de kans krijgen om
een kweekschool te bezoeken. In de tweede plaats vind ik die Kweekscholenplanmatigheid maar een griezelige zaak. Want die Kweekscholenplanmatigheid, die tast toch eigenlijk in wezen de vrijheid van onderwijs aan: De vrijheid van schoolstichting. En in de derde plaats moet ik opmerken, dat een verwante kwestie aan de orde komt in het probleem dat het bestuur van het Chr. Lyceum te Delft bij mij aanhangig maakte, dat is de voorkeur voor grote scholen. Scholen van 1000 leerlingen. Daar wil men ons toe dwingen, om dergelijke scholen te maken.

In Delft doet zich deze situatie voor, dat daar is een Chr. Lyceum, dat zo om en nabij 500 leerlingen heeft. De school heeft een grote toevloed van leerlingen. Daar komen veel kinderen uit Rijswijk, die school staat ook aan de Rijswijkse kant van Delft, staat eigenlijk op Rijswijks grondgebied, en nu heeft het bestuur gevraagd of het een dependance zou mogen bouwen in het eigenlijke Rijswijk. Dat wijst het departement van Onderwijs af. Want het departement van Onderwijs staat op het standpunt, dat het scholen van 1000 leerlingen moeten worden.

Ik heb een gesprek gehad met de rector van het Lyceum in Delft en die staat op het standpunt; een school van 1000 leerlingen, dat is een school waar men niet op behoorlijke wijze Chr. onderwijs kan geven. Want het is voor een rector onmogelijk om zijn 1000 leerlingen te kennen. En ik vind, zegt die rector, dat dat nodig is. Wij kunnen veel beter, gedegener onderwijs geven, wij kunnen het opvoedkundige element dat er in het onderwijs zit, beter tot zijn recht doen komen, wanneer wij scholen hebben, die niet groter zijn dan 500 leerlingen. Maar het departement

staat op het doctrinaire standpunt: scholen van 1000 leerlingen.

Ik kan mij indenken dat er meningsverschillen zijn over de vraag of een school van 1000 leerlingen slechter of beter is dan een school van 500 leerlingen, maar ik vind het beslist een fout, dat indien er mensen zijn bij het vrije onderwijs, die zeggen, wij wensen scholen van 500 leerlingen te hebben, dat dan het departement zou mogen zeggen: dat gebeurt niet en ge moet naar onze pijpen dansen. Ik vind dit een ernstige zaak en ik vind het van belang, dat ik het ditmaal te berde heb kunnen brengen op het Partij Convent.

De discussies in de Kamer

Nu nog iets tot slot over de discussies in de Tweede Kamer n.a.v. de Regeringsverklaring. En dan gaat het weer over de politieke aspecten van de zaak. De discussies in de Tweede Kamer leken wonderwel op een spel, dat wij in onze jeugd bedreven en dat heette Zwarte Pieten. Dat was een spel met kaarten en dan was er één kaart dat was de Zwarte Piet en die moest je kwijtraken, die moest je telkens doorgeven. En zo is het ook met die vraag over de schuld dat de P.v.d.A. niet in dat kabinet zit. Daar hebben de K.V.P. en de P.v.d.A. zitten „Zwarte Pieten", zij wilden elkaar ieder de schuld daarvan geven.

De heer Burger heeft geklaagd, dat de P.v.d.A. onhandelbaar werd genoemd en als men de pers in die dagen las, dan bleek daar duidelijk uit dat de P.v.d.A. wilde onderhandelen. Maar voor die weg tot onderhandeling, waar ik bepaald geen voorstander van ben geweest — en dat heb ik ook wel laten merken — daar zat een deur voor. Voor die deur zaten vier grendels en dat waren vier gren-

dels, die de P.v.d.A. daar opgesehoven heeft. Dat was n.1. de grendel van de Nieuw-Guinea politiek van de P.v.d.A., dat was de grendel van de dienstplichtwet, dat was de grendel van de loonpolitiek en dat was de grendel van de binding. Dat die grendels op die deur zaten, daar is de P.v.d.A. voor verantwoordelijk. En toch wilden zij onderhandelen. Want het is duidelijk, dat zij toch eigenlijk in het kabinet hadden willen zitten.

De heer Burger heeft mijn uitlating, dat we op 11 december wisten wat we deden, uitgelegd als een bewijs, dat de schuld niet bij de P.v.d.A. lag. Uit hetgeen ik gezegd heb is duidelijk dat de heer Burger dat nooit kan volhouden. Want als ik op 11 december zeg, dat we wisten wat we deden, dan geldt dat ook voor de P.v.d.A. En dan geldt dat ook voor de halsstarrige houding van de P.v.d.A. op 11 december. En nu tenslotte het verhaal van de heer De Kadt. Het blijkt uit alles, dat de heren in het kabinet terug willen. En het blijkt ook uit wat zij met dat onderhandelen bedoelen, nl. dat zij er op hun voorwaarden in willen zitten.

De heer De Kadt heeft een artikel geschreven, dat zijn grootste waarde ontleent aan de bekwame wijze waarop hij venijn weet te spuwen naar alle kanten en dat dientengevolge veel lezing verdient. Hij zegt op een gegeven ogenblik: „Bij gebrek aan beter, bij angst voor wat na de val van dit kabinet staat te gebeuren, is de positie van prof. De Quay en zijn kabinet, voorlopig heel sterk. Moet dat nu leiden tot de opvatting, die Burger naar voren bracht, nl. dat men het kabinet met het oog op uitzichtloze crises zou moeten handhaven als men in staat was het te doen verdwijnen? Het kan ook leiden tot de opvatting, die Thorbecke in een beroemd geworden

passage tot uitdrukking
bracht, de opvatting die men kan samenvatten in de woorden: wat de toets der kritiek niet kan weerstaan, stem ik af. Een constructieve oppositie heeft wel tot taak voorstellen op hun verdiensten te onderzoeken en die voorstellen zoveel mogelijk te verbeteren, doch dat is niet haar enige taak. Haar hoofdtaak blijft er op te wijzen, dat het Nederlandse volk alleen gebaat is met het verdwijnen van dit kabinet en met het vervangen van de huidige regering door één waarin het program van de P.v.d.A. een duidelijke uitdrukking vindt. Of dat vervangen mogelijk blijkt Iran eerst tot politiek vraagstuk worden op het moment waarop het huidige kabinet of regeringen van hetzelfde type, onhoudbaar blijken te zijn." En verder: „Doch ook is het nodig, dat we duidelijk maken, waar het met land en volk heen gaat, als een bewind van het type van het tegenwoordige langer dan voor een episode zou blijven optreden. Dan zouden vrees ik de tegenstellingen zo verscherpt worden, dat de kans op samenwerking met anderen hoe langer hoe kleiner wordt. Wij moeten immers niet vergeten, dat ons land vormen van samenwerking kent, die bijna nergens bestaan. Wat in de P.B.O. en in de S.E.R. tot stand is gebracht rust uiteindelijk op een vertrouwen, dat de overgrote meerderheid van ons volk in de regering had. En dat vertrouwen kon bestaan, omdat de grote volksgroepen in de kabinetten hun eigen vertrouwensmannen zagen. Als dat voor een derde van ons volk niet meer het geval is — niet voor een episode, maar voor een tijdperk — dan verdwijnen vertrouwen en samenwerking: en de instellingen, die daar de uitdrukking van waren. En dan gaat op de duur de ongeremde machtsstrijd overheer-

sen. Dat zal op alle gebieden overslaan, want de machtsstrijd heeft eigen wetten. En als men ons geen andere keus geeft zullen wij die strijd moeten voeren. Die strijd kan alleen in constructieve banen geleid worden, als we deel uitmaken van de regering.

Verzet tegen ultimatum

Hier ziet u het ultimatum, dat aan de andere partijen in Nederland gesteld wordt. Het is de geest van dit ultimatum, die en in de voorgeschiedenis van de crisis en gedurende de crisis en daarna voortdurend in Nederland aan de orde is geweest. Het zal noodzakelijk zijn dat wij ons hiertegen radicaal verzetten. De gedachte dat men geen regering mag hebben als één derde van het volk er niet inzit, dat is op zichzelf een volmaakt onredelijke gedachtengang. In een land als Engeland heeft men regeringen waar bijna de helft van de bevolking niet in een kabinet is vertegenwoordigd. En de gedachte, dat de socialisten per se in de regering moeten zitten vind ik een dermate zwaar dictaat, dat ik dat een volkomen onaanvaardbare zaak vind. In onze hele geschiedenis met de socialisten is dat voortdurend het geval geweest. En daarom, met dit verhaal van de heer De Kadt op de achtergrond, sta ik op het standpunt, dat dit kabinet moet slagen. En daar moeten we allemaal ons best voor doen.

De situatie bracht met zich mee, dat wij niet een rechts kabinet hebben gekregen, maar een kabinet dat uit mensen van de rechter zijde en van de V.V.D. is samengesteld. Ik heb reeds gezegd: dat kan bepaalde moeilijkheden geven. Ik heb in de Kamer, zoals men gelezen heeft, een discussie gehad met prof. Oud over de betekenis van

het woord christelijk-sociaal. Ik zal dat hele verhaal hier nu natuurlijk niet weer naar voren brengen. Maar ik zou dit willen zeggen: in dit kabinet zitten op zeer belangrijke posten, mensen, die van positieve christelijke overtuiging zijn. En het zal in belangrijke mate van hen afhangen wat er door dit kabinet zal worden tot stand gebracht. Zij kunnen aan het christelijk-sociaal karakter van hun beleid gestalte geven. Zij kunnen dat doen en ik wil daar twee citaten voor aanhalen.

Ik heb in het tijdschrift A.R. Staatkunde een artikel gevonden van Dr. S. J. Ridderbos. En ik moet zeggen, dat in dat artikel veel dingen zijn, die zwaar zijn om te verstaan, en ik kan ook niet zeggen, dat ik dat dus allemaal volgen kan, maar daar stond iets in en dat trof mij zeer. Hij had het daar over de vraag wat christelijke politiek is. En hij bracht dat in verband met wat de H. Catechismus schrijft over de goede werken. En dan zegt de Catechismus, dat die goede werken drie essentiële dingen hebben; Dat zij zijn uit een waar geloof, naar de Wet Gods en tot Gods eer.

Het middelpunt van ons leven: het Kruis

En dan wil ik in de tweede plaats één klein citaat aanhalen uit het debat dat ik met prof. Oud heb gehad en dat is een uitlating van Alexander Vinet. Het ging destijds in die strijd met Thorbecke over het „christendom boven geloofsverdeeldheid" en of dat al dan niet verband hield met het Kruis. En of dat op de school betrekking had en op de zedekunde, op de zedeleer. En dan zegt Vinet; „De kiem der ganse zedeleer ligt in het schulduitdelgend offer van het vlekkeloos Lam. Het middelpunt der lijnen waaruit voor het leven van den mens een richtsnoer ont-

leend wordt, is het Kruis waar aan de eisen van recht en barmhartigheid onderling voldaan is. In de overdenking en ontleding van dit feit, (dat is christelijke politiek) is de ganse zedeleer begrepen".

Als onze ministers met dat stukje over de goede werken uit de H. Catechismus en met dit citaat van Vinet hun taak in dit kabinet zullen vervullen, dan zullen zij aan Nederland een grote dienst bewijzen en daarin zal de A.R. Tweede Kamerfractie hen dan met dankbaarheid steunen.